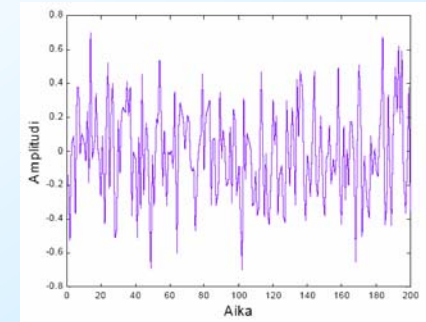

Kohina

Kohinan mittaaminen
Kohinaan liittyvää terminologiaa
Kohinatyytit
Mittausvahvistin

Kohina

- Kohinalla tarkoitetaan elektronisessa järjestelmässä **spontaania fluktuatiota**, joka aiheutuu jonkin laitteen, komponentin tai materiaalin fysiikasta
- Kun mitataan pieniä signaaleja, mittauksen alarajan (pienimmän mitattavan signaalin) määrää useimmiten järjestelmän kohina.

Kuva: Raimo Silvennoinen

Kohina

- Kohina on satunnaismuuttuja, joka voidaan määrittellä ainoastaan tilastollisesti.
- Kohinan käyttäytymistä ei voida ennustaa eikä sitä voida poistaa. Suunnittelullisin keinoin sitä tai sen vaikutusta voidaan kuitenkin **minimoida**.

$$\text{Keskiarvo } \bar{u} = \frac{\int_0^T u(t) dt}{T} = 0$$

$$\text{Hajonta } \sigma = \sqrt{\frac{\int_0^T [u(t) - \bar{u}]^2 dt}{T}} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^N [u_i - \bar{u}]^2}{N}}$$

Kohinan mittaaminen

- Kohinan **RMS** arvo (hajonta, tehollisarvo) tietyllä **taajuuskaistalla (B)** voidaan mitata monilla tavoin:
  - Oskilloskooppi, **RMS**-yleismittari, tehomittari...
  - Ei spektristä informaatiota jakautumisesta eri taajuuksille
- Taajuusinformaatiota kohinasta saadaan mittaamalla **spektrianalysaattorilla**
  - **Tehotiheyspektri** = spektraalitiheys (teho-, kohinajännite- tai kohinavirtatiheys) yksikkökaistalla (1 Hz).
  - **Amplitudispektri** = tehollisarvo/amplitudi taajuuden funktiona analysaattorin **kohinakaistanleveyttä** kohti

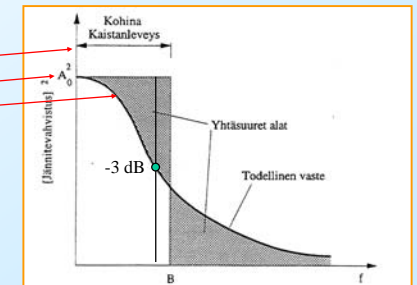
Amplitudispektri vs. tiheyspektri

- **Amplitudispektrissä** lukemat esitetään analysaattorin **kohinakaistanleveyttä** kohti
- **Tiheyspektrissä** lukemat esitetään yksikkökaistaa (1 Hz) kohti.
  - Useimmista spektrianalysaattoreista löytyy asetus, jolla ne näyttävät suoraan spektraalitiheyttä (kohinajännitetiheys)
  - Spektraalitiheys voidaan laskea amplitudispektristä, kun tiedetään spektrianalysaattorin **kohinakaistanleveys**
  - **Spektrianalysaattorin kohinakaistanleveys ei ole yksikkökaista**, vaan paljon suurempi, jopa megahertsejä
- Spektrianalysaattorin oma kohina on perimmäinen rajoitus kohinamittauksia tehtäessä

Kohinakaistanleveys

- Analysaattorin päästökaistalle, tai järjestelmän taajuuskaistalle
- Kohinakaistanleveys $\neq$ resoluutiokaistanleveys
  - Saadaan -3 dB rajataajuudesta kertomalla vakiolla
  - Vakio riippuu resoluutiokaistanleveydestä ja suotimen jyrkkyydestä

$$B = \frac{1}{A_0^2} \int_0^{\infty} |A(f)|^2 df$$

Kohinakaistanleveys > resoluutiokaistanleveys

Kohinan mittaaminen

- Tiheyksistä tehoon tai RMS arvoihin
  - Kohinan tehotiheys $S(f)$
    - Tehotiheyden yksiköt: [W/Hz] (tai [V²/Hz], [A²/Hz])

$$P = \int_a^b S(f) df \quad \text{Valkoinen kohina: } S(f) = S_0 \rightarrow P = S_0 (b - a)$$

- Kohinajännitetiheys $u_n(f)$ tai kohinavirtatiheys $i_n(f)$ Taajuusväli
  - Yksiköt: [V/Hz^{1/2}] tai [A/Hz^{1/2}]

$$V_{rms} = \sqrt{\int_a^b u_n^2(f) df} \quad \text{Valkoinen kohina: } u_n(f) = u_0 \rightarrow$$

$$V_{rms} = \sqrt{\int_a^b u_0^2 df} = \sqrt{u_0^2 (b - a)} = u_0 \sqrt{b - a}$$

Taajuusväli

Kohinan mittaaminen

- Kohinan esitystavat (yhteenveto)
  - **Tehon tai tehollisarvon avulla:**
Kohinateho tai jännitteen tehollisarvo sopivat kuvaamaan kohinaa tietyllä **kaistalla**
  - **Tiheyspektrien avulla:**
Spektraalista tiheyttä voidaan käyttää esitettäessä kohinan jakautumista eri taajuuksille
    - Tehotiheyden yksiköt: [W/Hz, V²/Hz tai A²/Hz]
    - Kohinajännitetiheys tai -virtatiheys: [V/Hz^{1/2} tai A/Hz^{1/2}]
    - Useissa spektrianalysaattoreissa on moodi, jolla saadaan mitattua suoraan spektraalisia tiheyksiä (jännitteelle)

Esimerkki operaatiovahvistimista

OP27

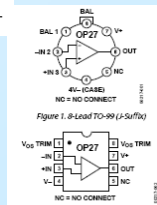
SPECIFICATIONS

ELECTRICAL CHARACTERISTICS

$V_s = \pm 15\text{ V}$, $T_a = 25^\circ\text{C}$, unless otherwise noted.

Table 1.

Parameter	Symbol	Conditions	OP27A/E			OP27/G			Unit
			Min	Typ	Max	Min	Typ	Max	
INPUT OFFSET VOLTAGE ¹	V_{os}		10	25		30	100		μV
LONG-TERM V_{os} STABILITY ^{2,3}	V_{os}/Time			0.2	1.0		0.4	2.0	$\mu\text{V}/\text{Mo}$
INPUT OFFSET CURRENT	I_{os}		7	35		12	75		nA
INPUT BIAS CURRENT	I_b		± 10	± 40		± 15	± 80		nA
INPUT NOISE VOLTAGE ⁴	$e_{n,pp}$	0.1 Hz to 10 Hz	0.08	0.18		0.09	0.25		$\mu\text{V p-p}$
INPUT NOISE Voltage Density ⁵	e_n	$f_0 = 10\text{ Hz}$	3.5	5.5		3.8	8.0		nV/ $\sqrt{\text{Hz}}$
		$f_0 = 30\text{ Hz}$	3.1	4.5		3.3	5.6		nV/ $\sqrt{\text{Hz}}$
		$f_0 = 1000\text{ Hz}$	3.0	3.8		3.2	4.5		nV/ $\sqrt{\text{Hz}}$
INPUT NOISE Current Density ⁵	i_n	$f_0 = 10\text{ Hz}$	1.7	4.0		1.7			pA/ $\sqrt{\text{Hz}}$
		$f_0 = 30\text{ Hz}$	1.0	2.3		1.0			pA/ $\sqrt{\text{Hz}}$
		$f_0 = 1000\text{ Hz}$	0.4	0.6		0.4	0.6		pA/ $\sqrt{\text{Hz}}$
INPUT RESISTANCE									

Kohinan mittaaminen

- Määritelmä: signaali-kohinasuhde

Kohinattoman signaalin tehon P_s ja kohinatehon P_n suhde:

$$SNR = 10 \log \left[\frac{P_s}{P_n} \right] \text{ [dB]}$$

tai signaalin tehollisarvon V_{RMS} ja kohinan tehollisarvon e_n suhde:

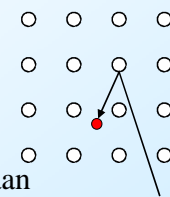
$$SNR = 20 \log \left[\frac{V_{RMS}}{e_n} \right] \text{ [dB]}$$

Kohinatyyppit

- Kohinamekanismeja:
  - Terminen kohina
  - Raekohina
  - 1/f-kohina
  - Kvantisointikohina
  - Kombinaatio-rekombinaatio -kohina
  - Kohina termisessä epätasapainossa.
  - Avalanche-kohina (Zener-diodit).
  - ...

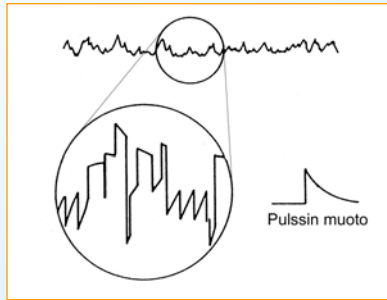
Terminen kohina

- Terminen kohina aiheutuu varauksenkuljettajien satunnaisista nopeusmuutoksista:
  - Varauksenkuljettajien liike on lämpöenergian synnyttämää
  - Nopeusmuutokset aiheutuvat törmäyksistä **värähtelevään** kidehilaan
- Termistä kohinaa syntyy vain energiaa lämmöksi muuttavissa komponenteissa: **elektronisissa laitteissa resistiiviset komponentit kohisevat**
- Terminen kohina määrää resistiivisen komponentin pienimmän kohinatason

Terminen kohina

- Terminen kohina voidaan esittää toisistaan riippumattomien törmäysten aiheuttamien samanlaisten pulssien jonona.

- Koska pulssit ovat toisistaan riippumattomia, on pulssien välinen aika Poisson-jakautunut.

Terminen kohina

- Pulssijonon synnyttämän kohinan aaltomuoto $x(t)$ on:

$$x(t) = \sum_k a_k f(t - t_k)$$

K:n pulssin amplitudi
K:n pulssin alkuhetki

- Tällöin kohinan tehotiheys voidaan esittää muodossa:

Carsonin teoreemasta: $\overline{S_x(f)} = 2\nu a^2 |F(f)|^2$

Keskimääräinen toistotaajuus
Keskimääräinen amplitudin neliö

Terminen kohina

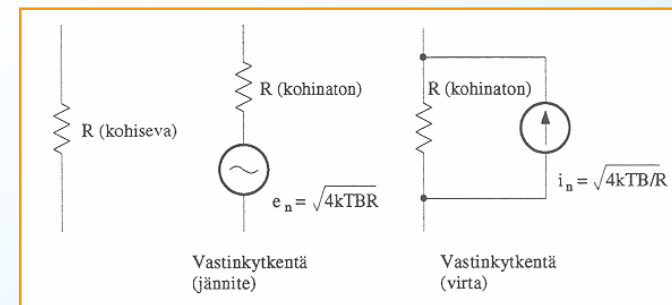
- Erikoistapaus: Pulssin muoto on impulssi $\rightarrow$ impulssijonon tehotiheys: $\overline{S_x(f)} = 2\nu a^2 \quad (F(\omega) = 1)$
- Tämä on tärkeä tulos, koska termistä kohinaa voidaan approksimoida impulssijonolla:
  - Keskimääräinen toistotaajuus ν ja amplitudi a voidaan laskea tilastollisen fysiikan avulla $\rightarrow$

$$\overline{S_u(f)} = 4kTR$$

k =Bolzmannin vakio, 1.381×10^{-23} J/K),
 T =absoluuttinen lämpötila [K]
 R =resistanssi

- Kohinateho on tasaisesti jakautunut eri taajuuksille, eli kyseessä on ns. valkoinen kohina.
- Valkoisen kohinan amplitudi on Gaussisesti jakautunut

Terminen kohina

$$S_u(f) = 4kTR$$

$$u_n = \sqrt{4kTB}$$

Termisen kohinajännitteen tehotiheys

Termisen kohinajännitteen tehollisarvo

k =Bolzmannin vakio
 T =absoluuttinen lämpötila [K]
 R =resistanssi
 B =kaistanleveys

Terminen kohina

- Vain lämpötila ja taajuuskaista vaikuttavat vastuksesta saatavaan kohinatehoon. **Resistanssin suuruus ei vaikuta.**

$$P_{ave} = u_n^2/R = 4kTB$$

k =Bolzmannin vakio
 T =absoluuttinen lämpötila [K]
 B =kaistanleveys

- Terminen kohina ei voi olla valkoista äärettömille taajuuksille, koska tällöin teho olisi ääretön.
  - Varaustenkuljettajien lämpöliikkeen aiheuttamien törmäysten välinen aika rajoittaa korkeiden taajuuksien syntymistä.
  - Käytännössä elektroniset kytkennät rajoittavat kaistaa jo paljon matalammilla taajuuksilla.

Termisen kohinan minimointi

$$u_n = \sqrt{4kTB}$$

- Pudotetaan lämpötilaa T :
Kryostaatit, Termosähköiset jäädyttimet
- Kavennetaan kaistaa B :
Alipäästösuodatus,
kaistanpäästösuodatus,
keskiarvoistus
- Kohinasovitus

Kuva: Kryogeeninen absoluuttiradiometri upotettuna neste-heliumiin

Raekohina

- Raekohinaa syntyy komponenteissa, joissa **virta** etenee erillisten varausten kuljettamana (tunneloituminen).
- Tällaisia komponentteja ovat mm. transistori ja diodi (PN-rajapinta) sekä tyhjiöputket.
- Myös raekohina voidaan esittää satunnaisesti syntyvien samanlaisten (im)pulssien jonona, jonka tehotiheys on:

$$\overline{S_x(f)} = 2\nu a^2$$

- Nyt toistotaajuus ν ja pulssin 'amplitudi' a voidaan laskea helposti: $\nu = I_{dc}/e$, $a = e \rightarrow$

$$\overline{S_x(f)} = 2eI_{dc}$$

Raekohina

- Raekohina on myös valkoista kohinaa, jonka amplitudi on Gaussisesti jakautunut.
- Korkeilla taajuuksilla raekohinaa rajoittaa kulkuaikeviive.

$$S_i(f) = 2eI_{dc} \quad \Rightarrow \quad I_{rms} = \sqrt{2eI_{dc}B}$$

Raekohinavirran tehotiheys   Raekohinavirran tehollisarvo

e = alkeisvaraus
 I_{dc} = DC-virta
 B = kaistanleveys

Raekohinan minimointi

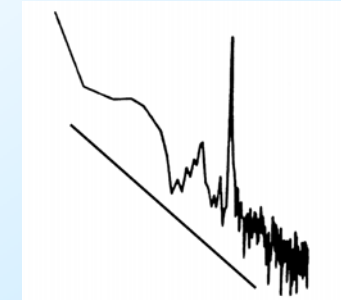
$$I_{rms} = \sqrt{2eI_{dc}B}$$

- Vältetään PN-liitoksia signaalitiellä (ei diodeja)
- FET-transistorikytkennät kohisevat vähemmän kuin BJT-transistorikytkennät (Hilan läpi ei mene virtaa)
- Pidetään virrat I pieninä, mikäli ei vaikuta signaaliin
- Kavennetaan kaistaa B

1/f-kohina

- Matalilla taajuuksilla esiintyvää kohinaa, jonka alkuperä ei ole (täysin) tiedossa.
- 1/f-kohinan tehotiheys on (likimain) kääntäen verrannollinen taajuuteen: $1/f^\alpha, \alpha = 0,5 \dots 1,5$

- Voidaan havaita lukuisissa eri systeemeissä

1/f-kohina

- Ensimmäinen havainto tyhjiöputkissa (Johnson 1925)
  - Schottky: syy elektronien kuljetusilmiöissä

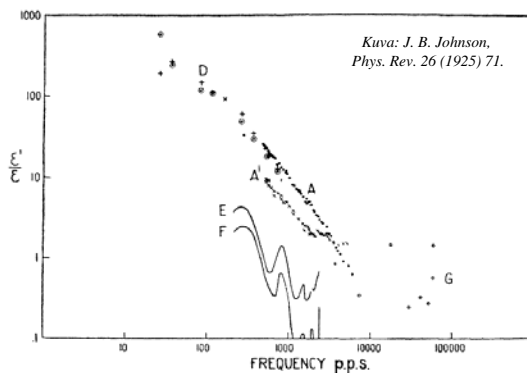

Fig. 6. Frequency variation for tube No. 2, coated filament; same data as in Fig. 4 plotted to a frequency scale; curves E and F give Hartmann's results for 2 m-a. and 20 m-a.; points G were obtained with less steady measuring circuit.

1/f-kohina

- 1/f-kohinaa esiintyy hyvin monissa systeemeissä
  - 1/f-kohinalle ei ole yleistä, yleisesti hyväksyttyä, mallia tai teoriaa vaikka sitä on etsitty
  - 1/f-kohinalle on tapauskohtaisia malleja, jotka selittävät sen synnyn eri komponenteissa/ilmiöissä
- Keskiarvoistettaessa riittävästi (pitkä integrointiaika → matala taajuus) tulee 1/f-kohina määrääväksi (hyvin matalilla taajuuksilla tämä ei välttämättä enää päde)
- Voidaan minimoida moduloimalla mittaus korkeammille taajuuksille

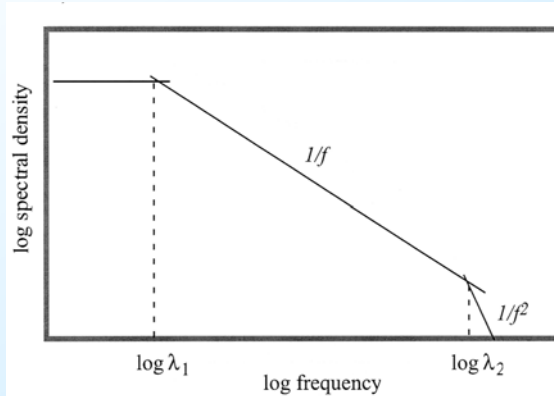
1/f-kohinan ollessa määräävä, ei keskiarvoistamisesta ole hyötyä

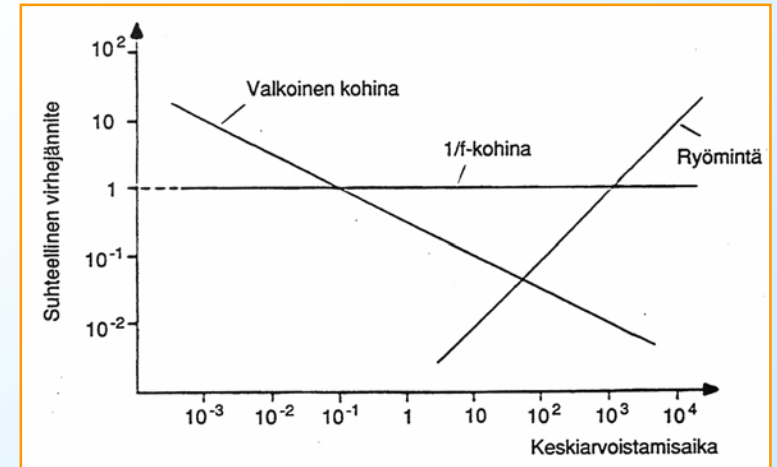
1/f-kohina

- Kuinka alhaiselle taajuudelle 1/f kohina ulottuu?

– Useimmissa tapauksissa 1/f kohina ulottuu niin pitkälle kuin mittausta jatketaan

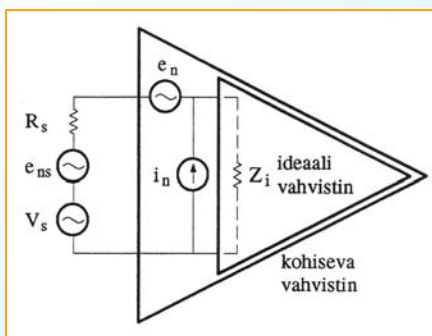
Keskiarvoistus ja kohina

(Allan varianssi)

Mittausvahvistin

- Mittausvahvistin ja sen kohina
  - Kohinaa on mm. vahvistimissa, antureissa...
  - Vahvistus huonontaa aina signaali-kohinasuhdetta
  - Kohinamalli:

Korreloimattomat kohinalähteet summautuvat neliöllisesti:

$$e_{nt}^2 = K^2 (e_{ns}^2 + e_n^2 + i_n^2 R_s^2)$$

missä

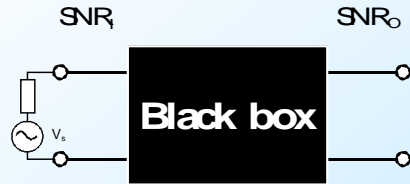
$$K = \frac{Z_i}{R_s + Z_i}$$

Kohinalähteiden yhteisvaikutus

- Korreloimaton kohina summautuu neliöllisesti:

$$e_n = \sqrt{\sum_{i=1}^N e_i^2}$$
- Elektronisen kytkennän ulostulon kohina arvioidaan laskemalla kunkin kohinalähteen aiheuttama kohina erikseen ja summaamalla kohinat neliöllisesti yhteen.
- Kohinamalli:
  - Arvioidaan järjestelmän kohinakaista B
  - Korvataan vahvistimet niiden kohinamalleilla
  - Korvataan resistiiviset komponentit, kuten vastukset ja resistiiviset anturit kohinamalleilla
  - Yleensä ollaan kiinnostuneita signaali/kohina-suhteesta

Kohinaan liittyvää terminologiaa

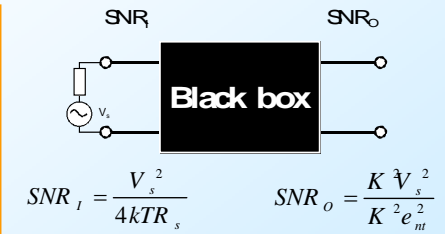
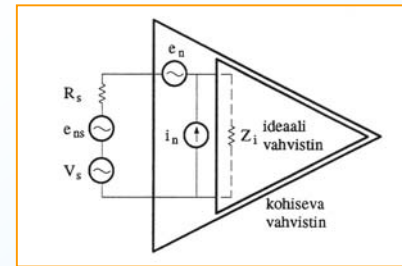
- Kohinaluku F
  - Kuvaa vahvistimen aiheuttamaa lisäkohinaa signaalissa.

- Määritelmä: $F = \frac{\text{Signaali-kohinasuhde sisääntulossa}}{\text{Signaali-kohinasuhde ulostulossa}}$

(290 K lämpötilassa)

Vahvistimen sovittaminen

$$SNR_i = \frac{V_s^2}{4kTR_s} \quad SNR_o = \frac{K V_s^2}{K^2 e_n^2}$$

- Miten valita sopiva vahvistin?

- Minimoidaan kohinaluku: $F = \frac{SNR_i}{SNR_o} = \frac{e_n^2}{e_{ns}^2} = 1 + \frac{e_n^2 + i_n^2 R_s^2}{4kTR_s}$
- Derivaatan nollakohta R_s :n suhteen: $R_{opt} = \frac{e_n}{i_n}$
- Kohinaluvun minimi: $F_{Min} = 1 + \frac{e_n i_n}{2kT}$